

JUDr. Kateřina Eichlerová, Ph.D.: Zastoupení podnikatele (posudek habilitační práce)

Jako habilitační práce byl předložen obsáhlý spis s titulem “Zastoupení podnikatele”. Uvážíme-li skutečnost, že v české nauce obchodního práva nenalzáme zatím práce, které by se komplexně věnovaly problematice zastoupení podnikatele, je nutno přivítat text, který je cíleně a vědomě věnován této oblasti, navíc se soustřeďuje na výlučné zástupce podnikatele, za něž autorka považuje prokuristu, vedoucího odštěpného závodu a osobu pověřenou určitou činností při provozu obchodního závodu.

Téma práce považuji za velmi významné z hlediska teorie i praxe, zcela se ztotožňuji se stanoviskem autory vyjádřeným v úvodních částech práce, které zdůrazňuje, že právní regulace se nevyčerpává svou samotnou existencí, ale jejím smyslem je přispět k efektivnosti podnikání a posílit právní jistotu podnikatele i jeho obchodních partnerů a zákazníků. Z tohoto hlediska je kvalitní úprava zastoupení mimořádně důležitá, neboť šetří náklady spojené s nutností prověřovat si rozsah jednatelského oprávnění zástupce a neponechává prostor k pozdějším pochybnostem o závaznosti právních jednání, která jménem podnikatele učinil.

Volba tématu dává velké možnosti pro hledání a nacházení souvislostí i srovnávání jednotlivých způsobů výlučného zastoupení a dovoluje využívat inspirací vyplývajících ze zahraničních právních úprav. Uvedených možností využívá autorka v plném rozsahu a prokazuje tak svoji erudici i tvůrčí schopnosti. V textu se setkáváme s argumentací odůvodňující závěry, které ukazují ve zcela novém světle tradiční přístupy, o nichž nauka dosud nepochybovala a u nichž nebyla pocíťována potřeba jejich podrobnějšího studia (např. pojetí zastoupení vedoucím odštěpného závodu nebo pověřenou osobou, rozsah údajů zapisovaných do veřejných rejstříků). Práce zde poskytuje celou řadu úvah využitelných v budoucnu pro změny právní úpravy.

Autorka tedy zvolila oblast aktuální, zajímavou a pro praxi nepostradatelnou. Analýza problémů spojených se zastupováním podnikatele jí poskytla značný prostor pro uplatnění tvůrčí invence a odborného rozhledu. Je nutno zdůraznit, že se autorka se věnuje problematice zastoupení podnikatele dlouhodobě a předložená habilitační práce tak představuje určité završení tohoto zájmu.

1. Hodnocení obsahu předložené práce

Obsah práce je rozdělen do třinácti základních kapitol, z nichž úvodní dvě jsou věnovány vysvětlení cílů a východisek práce a historii úpravy zastoupení a následující dvě se zevrubně zabývají problematikou, která s tématem práce úzce souvisí a představuje pro téma nezbytné obecné základy (výklad o podnikateli a obchodním závodě, pobočce a odštěpném závodě). Poté teprve následují kapitoly obsahující výklad o vlastním výlučném zastoupení. U těchto kapitol oceňuji zejména

skutečnost, že se autorka neodchýlila od svého záměru vyjádřeného v úvodu práce - hledat společné a odlišné rysy jednotlivých druhů výlučného zastoupení. Kapitoly si proto všimají “zástupců v akci”, nepopisují staticky jednotlivé druhy zastoupení, ale vybírají otázky důležité pro činnost zástupců (např. předpoklady pro výkon zastoupení, vzájemná slučitelnost či neslučitelnost jednotlivých druhů zastoupení, věcný rozsah zastoupení, postavení výlučných zástupců při likvidaci podnikatele, který je právnickou osobou, způsob zastoupení, překročení zástupčího oprávnění). Každá dílčí kapitola je po argumentační části uzavřena shrnutím, z něhož je jednak patrné stanovisko autorky, jednak poskytují tyto závěry čtenáři oporu, pokud by snad propadal beznaději tváří v tvář komplikovanosti analyzovaných problémů.

Cením si tohoto přístupu, neboť autorka zkoumá instituty zastoupení podnikatele ve vzájemné souvislosti a tím se velmi zdařile vyrovnává s nástrahami systematiky občanského zákoníku a objevuje spojitosti, které při tradičním odděleném pohledu zůstávají skryty. Z tohoto hlediska si zaslouhuje pozornosti zejména úvaha o smluvním a zákonném zastoupení a přehodnocení dosavadního převažujícího výkladu, který za smluvní zastoupení považoval prokuru, nikoli však zastoupení podle § 430 o. z. a zastoupení vedoucím odštěpného závodu.

Ke kladům práce řadím

- kapitolu o historickém vývoji zkoumaných institutů, která je stručná, ale postihuje významné vývojové souvislosti a dokládá, že se autorka podrobně věnovala i otázkám dnes zdánlivě odsunutým do hlubin historie.
- Kapitulu o fiktivních podnikatelích, u níž se zcela ztotožňuji se závěry autorky o tom, že z hlediska právní jistoty je nepřipustné vytvářet dvojí druh osob zapisovaných do téhož veřejného rejstříku. Souhlasím s tím, že k zápisu příspěvkových organizací by měl sloužit jiný veřejný rejstřík, než je právě rejstřík obchodní. Argumentace autorky by zde mohla být doplněna úvahou o tom, zda u příspěvkových organizací a v řadě jiných případů zápisu osob podle § 42 písm. c) ZVR nebyla důvodem požadavku zápisu do obchodního rejstříku spíše nerozvinutá soustava veřejných rejstříků a s tím spojená nejednotná zákonodárná praxe, pokud jde o povinnost zápisu. Tento stav se v čase měnil a s tím se měnila i zákonná ustanovení o zápise tzv. jiných právnických osob.
- Velmi podrobnou a argumentačně bohatou kapitolu věnovanou podnikateli, v níž se skrývá mnoho nových pohledů a podnětů.

Za cenné považuji rovněž to, že autorka se u jednotlivých dílčích témat věnuje i jejich historii. Objasňuje to v řadě případů východiska dnešní úpravy i její odchylky od historického vzoru. Za přínosné považuji závěrečné kapitoly 7 - 13, v nichž autorka prokázala vytrvalost a důslednost. Nepominula širší zázemí problematiky a prozkoumala i otázky, které nejsou v souvislosti se zastoupením zmiňovány často - střet zájmů, překročení zástupčího oprávnění a jeho důsledky.

V jednotlivostech mám následující připomínky, které mohou být námětem k případné diskusi:

- Jakkoli chápu argumenty přinášené autorkou pro zápis protokolovaných zástupců podnikatele i pro sféru svěřenských fondů, jde o pohled ze zorného úhlu hmotného práva. Chybí úvaha procesněprávní zahrnující i podrobnější pohled na zápis svěřenského fondu do evidence svěřenských fondů a jeho jen omezený veřejný charakter. Autorka se blíže nezabývá výkladem § 65d ZVR a procesní proveditelností zápisu za současně platné a účinné právní úpravy.

- Zápis dalších zástupců podnikatele na základě § 25 odst. 1 písm. j) do veřejného rejstříku považuji za sporný především z toho důvodu, že se ve hmotném právu opírá o obvyklost v obchodním styku. Hranice zástupčího oprávnění tak mohou být neostře a rozsah oprávnění zastupovat podnikatele se může v jednotlivých případech lišit. Rovněž může vzniknout otázka, kde leží limity důležitosti zapisované skutečnosti a zda by vzniklé rozdílnosti v zápisech nebyly pro veřejnost spíše matoucí. Otázka je rozhodně zajímavá, ale v kapitole 3. 1. 5 zůstává jen nastíněna a zasloužila by si nesporně hlubší argumentace.

- Ke kapitole o podnikateli jen drobná poznámka - pokud autorka zmiňuje vymezení spotřebitele podle § 419 o. z., je nutno hovořit o člověku, nikoli o osobě. Definice spotřebitele je úzká, nezahrnuje právnické osoby.

- Marg. r. 259 - 260: domnívá se autorka, že jen zahraniční prvek způsobuje, že se zásadně liší právní postavení tuzemského odštěpného závodu a zahraniční pobočky, že jen z této skutečnosti lze vyvodit závěr o tom, že jen u zahraniční pobočky nastupuje povinnost ustanovit jejího vedoucího, a to pod sankcí výmazu odštěpného závodu zahraniční osoby z obchodního rejstříku? Není tvrzení autorky uvedené v rubrice 259 - 260 v rozporu se závěry uvedenými v rubrice 269, v níž se autorka přiklání k názoru o totožném právním režimu obchodního závodu tuzemského a zahraničního podnikatele?

- Marg. r. 270: souhlasím se závěrem autorky, že je věcí subjektivního rozhodnutí každého podnikatele, jak bude vnitřně svoje podnikání organizovat, zda vytvoří jeden či více závodů, popř. bude používat síť poboček či nechá některé pobočky zapsat do obchodního rejstříku jako odštěpné závody. Považuji to za výraz volní autonomie podnikatele a snahy zákonodárce neklást podnikání zbytečné překážky. Na rozdíl od autorky nevidím důvod pro zápis závodu do obchodního rejstříku. Rejstřík je určen pro zápis osob, nikoli věcí a z hlediska právní jistoty považuji zápis samotného podnikatele za dostačující, neboť pro něj budou platit všechna pravidla o zastoupení, která se budou vztahovat na jeho aktivity v obchodním závodě, ať je zřízen jeden nebo je jich více nebo existují různé pobočky. Zápis odštěpného závodu považuji za výjimku, která je výrazem nějaké významné anomálie - buď prostorového oddělení hlavního závodu či sídla podnikatele od umístění odštěpného závodu nebo významné odlišnosti v druhu podnikání (např. podnikatel se věnuje textilní výrobě, ale v odštěpném závodě zhotovuje stroje). Právní úprava dává v těchto případech možnost

posílit právní jistotu třetích osob tím, že se tento speciální rys dává najevo a třetí osoby nejsou uvrženy v pochybnost o oprávněnosti právních jednání učiněných vedoucím odštěpného závodu. Nemyslím, že by podrobnější právní úprava či otevření možnosti zápisu obchodního závodu jako takového právní jistotu veřejnosti nějak výrazně posílila. Závěr vyslovený v marg. r. 272 považuji spíše za spekulaci, protože majetkové zájmy společníků by nebyly dotčeny převodem pobočky jako části jmění, pokud by se převod nedotkl podstatným způsobem skutečného předmětu podnikání či činnosti společnosti. Takový převod by patrně náležel do obchodního vedení a jako takový by byl mimo působnost valné hromady (pomineme-li speciální situace zachycené např. v § 190 odst. 3 ZOK). Obdobné platí i pro závěry v marg. r. 274. Podle mého názoru jsou hranice obchodního vedení neostré a závěry o tom, která záležitost je již překročila, budou zásadně ovlivněny okolnostmi každého případu.

- Domnívám se, že výklad autorky v kap. 4.5 je plně opodstatněný u odštěpného závodu. U závodu jako takového směřuje spíše do oblasti de lege ferenda, pokud by autorka chápala svoje závěry jako právní povinnost. Výklad ovšem poněkud směřuje vnitřní organizační sféru podnikatele a závaznost právního jednání podnikatele navenek. Nejsm přesvědčena o tom, že právní jistota třetích osob vyžaduje vždy identifikaci toho, které vnitřní organizační jednotky (včetně jednotlivých závodů) se bude právní jednání týkat. Trvat je ovšem nutno na tom, aby právní jednání podnikatele zavazovalo. Očekávala bych proto, že bude přesně charakterizována osoba zastupující podnikatele, kde se již může označení závodu či pobočky objevit.

- Ke kap. 4. 8. 2: jakou roli by autorka přisuzovala projektu přeměny, pokud jde o trvání zástupčího oprávnění výlučných zástupců podnikatele ?

- marg. r. 321 - 322: se závěry autorky o možnosti pokračování prokury i dispozitivním charakteru pravidla v § 456 o. z. lze souhlasit, mohla by ještě uvážit, že prokura je založena na smlouvě podnikatele a prokuristy. Jaký dopad má podle autorky smluvní charakter prokury na její pokračování po převodu závodu či pobočky, chybí-li mezi převodcem a nabyvatelem výslovné ujednání, které tuto otázku řeší ? Tato úvaha by měla doplňovat výklad uvedený v marg. r. 321

- kap. 4: mohla by autorka svoje závěry o právním postavení vedoucího odštěpného závodu a zástupce pověřeného podle § 430 odst. 1 o. z. v kapitole 4 doplnit i úvahou z pohledu pracovního práva ? Existovaly by nějaké odlišnosti v závislosti na tom, jestli uvedení výluční zástupci jsou nebo nejsou zaměstnanci podnikatele ? Jak by vypadala tatáž situace u prokuristy ? Kdyby vyplývalo zmocnění vedoucího odštěpného závodu nebo pověřeného zástupce podle § 430 odst. 1 o. z. z jeho druhu práce sjednaného v pracovní smlouvě, uplatnila by se úvaha o ustanovení těchto zástupců mlčky (marg. r. 330) ?

- marg. r. 332: i když s úvahou o tom, že podnikatel může odebrat zástupčí právo, aniž je tím dotčena pozice zaměstnance daná pracovní smlouvou, lze souhlasit, nepovažuji takový postup za

praktický. Zejména u pověřených zástupců podle § 430 odst. 1 o. z. často splývá jejich zástupčí oprávnění s druhem práce, na který je uzavřena pracovní smlouva (např. vedoucí manažer odbytu). Odejmut v těchto případech možnost zastupovat není dost dobře možné, protože by daný zaměstnanec jen těžko mohl vykonávat svou práci, kterou sjednal v pracovní smlouvě. Úvaha by měla vzít ohled i na tyto souvislosti.

- marg. r. 360: je podle mého názoru poněkud nepřesné, pokud autorka uvádí, že konstitutivní zápis je podmínkou platnosti určité skutečnosti a v následující větě píše, že není-li zápisu, skutečnost po právu neexistuje. Pokud skutečnost neexistuje, nelze o ní uvažovat jako o platné nebo neplatné, protože prostě není, zápis je proto předpokladem existence zapsané skutečnosti, jak to ostatně autorka píše v dalším textu.

- ke kap. 5.3.3: vycházím z rozlišování omezení jednatelského oprávnění (které u statutárního orgánu s vnějšími účinky podle mého názoru nemůže nastat - viz § 164 odst. 1 o. z. a § 47 ZOK) a způsobu jednání u statutárních orgánů obsazených více členy (např. pravidlo čtyř očí), který se zapisuje do obchodního rejstříku. (O tomto rozlišení se autorka podrobně zmiňuje v kap. 9.) Pokud vycházím z tohoto rozlišení, potom je každý člen statutárního orgánu oprávněn zastupovat právnickou osobu ve všech věcech a toto jeho oprávnění nemůže být s účinky navenek omezeno. Je však vázán zapsaným způsobem realizace svého zástupčího oprávnění. Proto se může stát, že některý z členů statutárního orgánu není oprávněn svoje zástupčí právo samostatně realizovat a k zastupování potřebuje zmocnění (§ 164 odst. 2 in fine o. z.). Z tohoto důvodu jsem též vyslovila závěr o tom, že je souběh postavení člena statutárního orgánu a prokuristy pojmově vyloučen - člen statutárního orgánu neomezitnou jednatelskou působnost již má, její "násobení" z titulu prokury není funkční a mohlo by vést k pochybnostem o tom, jaký je rozsah zástupčího oprávnění. Z tohoto důvodu bych očekávala, že možnost udělení prokury členovi statutárního orgánu (marg. r. 422) bude argumentována hlouběji než jen poukazem na to, že je to možno v případě, kdy je člen statutárního orgánu oprávněn zastupovat obchodní korporaci samostatně.

- marg. r. 422 a marg. r. 430: nejsou závěry autorky v rozporu - pokud se přiklání k závěru, že § 164 odst. 2 in fine o. z. nedovoluje udělování generálních plných mocí členům statutárního orgánu, je přesto možné udělit prokuru ? Nebo jde jen o formulační nejasnost, která vede k dezorientaci čtenáře v košatém problému ?

- kap. 6.4: výklad v této kapitole považuji za velmi zdařilý a dobře argumentovaný, výstižně odpovídající na problémy, které se v souvislosti s obecným zástupcem podnikatele mohou vyskytnout.

- marg. r. 529: obecný zástupce může mít postavení odlišné od prokuristy - považuji např. za zcela obvyklé, aby se vedoucí organizačního útvaru, jehož úkolem je správa majetku podnikatele, mohl rozhodnout o tom, že se zbaví nepotřebného nemovitého majetku. Linie obvyklosti by potom

nebyla dána druhem majetku (movitý, nemovitý), ale zaměřením činnosti, kterou má daný pověřený zástupce plnit.

- marg. r. 670: ztotožňuji se s názorem autorky, neboť dovoluje řešit problém spojení subjektivního rozhodnutí podnikatele o pověření zástupce určitou činností a objektivní kritérium obvyklosti, které směřuje k ochraně třetích osob v případě zástupců, kteří nejsou zapsáni do veřejně přístupného rejstříku ani nejsou vybaveni plnou mocí, z níž by byl rozsah jejich jednatelského oprávnění patrný.

- ke kap. 11.5: souhlasím se závěry autorky, které připouštějí kombinované zastoupení a vymezují jeho podmínky. I když je představa společného jednání prokuristy a vedoucího odštěpného závodu neobvyklá, může být v jednotlivém případě praktická.

2. Hodnocení formální stránky práce

Text má logickou a přehlednou strukturu, autorka velmi dobře člení a seskupuje jednotlivé zkoumané prvky, takže dokáže přesně vystihnout jejich význam jako takových i jejich roli, kterou v celkovém systému zastoupení hrají. Kapitoly i dílčí kapitoly na sebe organicky navazují, práce tvoří systematicky dobře zvládnutý celek. Pro vysvětlení problémů je užívána jednotná terminologie, která sice není tradiční (např. termín protokolovaný zástupce), nicméně vystihuje povahu zkoumaného problému.

Pokud jde o další kritéria sloužící k hodnocení prací obdobného druhu, autorka prokazuje, že má dokonalý přehled o teoretických koncepcích a názorech ohledně předmětu svého zkoumání, je seznámena s judikaturou nejen tuzemských vyšších soudů, uvědomuje si její význam, ale současně k ní dovede zaujmout odůvodněně kritický postoj. Pro svoje stanoviska dovede nalézat přesvědčivé argumenty a vnímá rovněž praktické dopady právní regulace.

Práce je vybavena rozsáhlým seznamem podkladové literatury. Prameny, které autorka v práci přímo použila, cituje v poznámkách k textu. Její práce s literaturou je korektní a citace odpovídají vžitým pravidlům. Stylově je práce připravena pečlivě, autorka se neuchyluje k publicistickému vyjadřování a zachovává styl odborného pojednání. Rovněž po jazykové stránce působí práce velmi dobře – autorka nemá potíže s formulacemi, její vyjadřování je přesné, přehledné a srozumitelné. Text je připraven svědomitě i po technické stránce.

Z elektronického systému hodnocení originality práce (program Turnitin) vyplývá, že se autorka nedopustila nedovoleného užití výsledků práce jiných, text není plagiátem, ale originální teoretickou prací. Index podobnosti nepřekračuje v jednotlivých případech 3 - 1% a celkový index podobnosti 11% je u právních prací zcela obvyklý, protože většinou vyplývá z citací právních předpisů.

V celkovém hodnocení konstatuji, že práce splňuje všechny požadavky, které jsou na habilitační práci kladeny. Je pečlivě připravena, obsahuje potřebnou argumentaci, projevuje se v ní velmi dobrá orientace autorky ve zvoleném tématu. Práce obsahuje i kritiku platného právního stavu, kterou autorka využívá jako možnost k vyslovení vlastního názoru a návrhu řešení.

Na základě výše uvedeného hodnocení doporučuji předloženou práci k dalšímu postupu v habilitačním řízení.

V Brně dne 25. září 2021

prof. JUDr. Jarmila Pokorná, CSc.

Právnická fakulta MU v Brně